

L Agomarsinus P. Hieronymus. 30. 38.
92. 93.
Lamius Joannes. 1. 20. 47. 71.
Landius Card. 76.
Lazzeri P. S. J. 106.
Lecchius P. Franciscus. 38.
Lemos P. Thomas. 53.
Limpentius P. Joannes. 4. 5.
Lobbetius P. Maginus O. P. 85.
Lucinus P. Aloysius Maria. 16. 17.
Luggiati Andreas. 95. 96. 101.

M Affesius Scipio. 44. 52. 87. 89. 99.
Majoral Andreas Archiep. Valent. 87.
Malvetius Vincentius Card. 97.
Mamachius P. Pius Thomas. 28. 71. 87. 89.
Manicus P. Ord. Minim. 56. 61. 70.
Manfius P. Jo. Dominicus. 19. 41. 93.
Mantegatus Alexander 7. 8.
Massinius Carolus. 91.
Mazzechellus Jo. Maria. 29. 87.
Migliavacca Celsus. 99.
Miglioli P. Camillus. 92.
Mignon P. Ubaldus. 48.
Millante P. Thomas. 7. 10. 16. 39. 42.
Molo P. Gullielmus. 3.
Montanarius Comes Jo. Nicolaus. 118.
Monti Philippus Card. 27.
Monti P. Hercules. 7. 12. 14. 19. 52. 107.
Morandus Philippus Rosa. 90.
Muratorius Lud. Ant. 7. 8. 35. 88. 115.

N Atta Henrichetus Virginis Card. 34.
Noctus P. Carolus. 56. 75. 83. 93.
Norbert P. Ord. Cap. 26. 27.
Noris Henricus Card. 27.

O Mandius P. Monach. Cœlest. 21.

P Allavicinus Marchio Jo. Lucas. 75.
Palmerius P. Ambrosius. 2.
Paschal Blasius. 53.
Passionis Dominicus Card. 12. 15. 17. 39. 115.
Pasvezius P. Jo. Vincentius. 12. 15. 32. 34.
38. 52. 53. 54. 73. 83. 84. 86. 91. 96.
Paterius Paulus. 85.
Papia P. Thomas. 5.
Pindemonti Desideratus. 90.
Plazza P. Benedictus. 88.

Poli P. Joseph. 33.
Ponce P. Jo. 85.
Pozzetti P. O. S. B. M. 25.
Prestius P. O. P. 88.

Q uirinus Angelus Maria Card. 46. 76. 105.
a Quintana P. Eusebius. 85.

R Avagus P. S. J. 51.
Redi P. Didacus. 25.
Richelmi P. Franciscus. 43. 99.
Richinius P. Thomas Aug. 13. 17. 45.
Ridolphi P. Nicolaus. 11.
Ridolphi Sacerd. Feltrensis. 18.
Ripoli P. Thomas. 4. 21.
a Rhodigio P. Benedictus Ord. Cap. 72.
Rosa P. Angelus. 2.
Russus Thomas Card. 3.
Riga Cyrillus. 87.
Rubeus Laurentius. 97.

S Annaitalis P. Jacobus. 17. 18. 21. 23. 39.
41. 42. 82. 83. 108.
Sartelohi P. 42.
Searponius P. S. J. 25.
Schiara P. Pius Thomas. 13.
Seguterius Franciscus. 90.
Sergius P. Thomas. 44. 56.
Silvespri P. S. J. 106.
Soli Jo. Franciscus. 7. 35. 99.
Sormanus Carolus. 116.

T Amburinus Fortunatus Card. 13. 44.
Tartarotti Hieronymus. 52.
Torrecilla P. Martinus Ord. Cap. 75.
Tornellus P. S. J. 30.
Trevolteses PP. S. J. 11. 42.
a Turre P. Aloysius Maria. 17. 44.
Turanus P. Dominicus Maria. 32.

V Alsecchi P. Antoninus. 9.
a Venetius P. Felix Ord. Cap. 22.
Vezcosius P. Cl. Reg. 56.
Vicecomes P. Ignatius. 55. 71.
Vidarius P. Cl. S. Pauli. 97.
Villarius P. S. J. 32.
Ursus P. Joseph Augustinus. 13. 21. 23. 28.

Z accharias P. Franciscus Ant. 18. 20. 30.
32. 35. 37. 38. 55. 72. 73. 79. 83. 88. 92. 94.
Zanchi P. Albertus. 2.
Zenus Apostolus. 9.

PRÆFATIO.

INSTAR PROLOGI GALEATI.

CAPUT I.

De librorum moralium multitudine, & Christianæ Theologiæ dignitate.

Quosque tandem obremur innumera moralium librorum multitudine, in quibus nihil luculentius, nihil eruditius expositum apparet, sed eadem semper sola verborum diversitate relecta, atque recocta exhibentur? Pervetusta sane querimonia isthæc, iuxta dictum illud Salomonis: *Faciendi libros nullus est finis* (a). At numquid sola doctrina morum superflua librorum copia redundat? Aliquid ne disciplinarum genus ab hoc incommoda evasit unquam immune? In ea commentaria oculos conice que ad tricas chronologicas, ad lapidum inscriptiones, ad numismata, ad minimas profanz antiquitatis reculas, ad mulierum, si vis, etiam calceos, & ornamenta, ceteraque id genus illustranda prodeunt: cuiusmodi commentationes subiecto Plautino sale perficere Suetonius (b), Iuvenalis (c), Seneca (d). Evincunt hæc omnia, quam sit infirma mentis humanæ vis, quæ, cum summo in veritatem impetu abripiatur, nullam intentatam relinquit viam, nullumque non movet lapidem, quo ad eam comparandam perveniat. Deplere ergo severi Censores, non librorum copiam, sed humani intellectus in veritatis investigatione tenuitatem. Quemadmodum medicinarum multitudo ingentem hominum morborum numerum arguit: ita moralium librorum copia vitiorum, scelerumque illuviem concludit. Urinam, non paucorum Casuistarum, ut vocant, voluminibus de medio sublatis, sola, quæ novem circiter primis religionis nostræ faculis viguit, tradendæ saluberrimæ morum discipline ratio obtineret. Simplex illa, sincera, incorrupta ex purissimis evangelicæ veritatis fontibus derivata, paucisque contenta, in hominum corda blande suaviterque illabatur. Hæc quæ ætate nostra dominatur, in multis fucata est, contentiosa, sophistica, non tam recte vivere, quam subtiliter disputare docet, ut vel ipse Seneca de suis Philosophis advertit (e). Optandum proinde esset ut, pulsus, sin minus omnibus, pluribus.

- Conc. Theol. Tom. I.
(a) Eccl. XII.
(b) Quæ fuisse mater Hecubæ? Quid Achilli nomen? Inter virgines fuisse? Quid sirenes cantare fuerint? de Gel. cap. lxx.
(c) Ut legat historias, Auctores noverit omnes, Tamquam unguis, digitoque luos, ut forte rogatus, Dum petit aut thermas, aut Phœbi balnea, dicat Nutricem Anchisæ, nomen, Patriamque noverca. Archemari: dicat, quot Acceses vixerit annos; Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas.
Satyra VII.
(d) Quem numerum remigum Ulysses habuisset? Prior ne esset scripta ab Homero Ilias, An Odyssæa? (e) Verissimum enim est. Antiqua sapientia nihil aliud quam factenda, & vitanda præcipit: & tunc longe meliores erant viri. Postquam docti prodierunt, boni desunt. Simplex enim illa, & aperta virtus in obscuram, & solertem scientiam versa est; docemurque disputare, non vivere. Epist. xxxvi.

rimis saltem Ethices causatiss scriptis, primæ illa christiana Theologia tradenda methodus revivisceret. Verum cum hoc vix desiderare, nedum sperare, valeamus, quid reliquum est, nisi ut veritatem, tanta opinionum pravitate inquinatam, & disputationum farragine utroque involutam, ad puritatem pristinam, avitamque maiestatem revocare pro viribus satagamus? Huc sane conatus omnes, & molimina me tendunt. At imbecillitatis propriæ conscientis vereor ne votis & animo exitu bene apteque succedat. Sentio quippe quam sit humeris meis impar suscepta provincia. Neque enim falsa illa tenor persuasione quæ multorum animis inedit, & atque in illis inveteravit, morum nempe scientiam non eam esse que tractari a doctis eruditique viris debeat. Isti profecto qui ita desipiunt, vel primam facultatis huius notionem profus ignorat. Quandoquidem una est Christianorum Theologia, quæ ab eodem Scripturarum, Conciliorum, Patrumque fonte dimanans, ex diverso dumtaxat respectu varias excipit appellationes. *Dogmatica* dicitur, cum articulos fidei credendos interpretat. *Polemica*, cum eiusmodi dogmata ab hæreticorum verusis commentis, atque oppugnationibus vindicat. *Scholastica*, cum via & ratione digerit, & ad certam ratiocinandi formam cuncta deducit. *Moralis* vero, non modo hæc omnia comprehendit, non modo & fidei articulos exponit, & hæreses, a quibus fideles sibi caveant, brevier quidem, sobriusque indicat; sed præterea (quod omnium longe difficillimum est) animos a vitis arguit, mores ad divinas leges informat, non istas ad hominum officia insecit; cumulatam prorsus requirit prudentiam, non carnalem, sed caelestem, qua æternæ salutis negotium tractetur, & lites implicatissimæ dirimantur. Hæc divina Theologia imbutus homo, tunc pro tribunali sedens iudicia pronuntiat, non de stulticiis, non de agrorum terminis, non de tigno, aliive similibus; sed de gravissimis controversiis quæ æternam aut beatitatem, aut miseriam spectant: nunc magister, & orator, docet, suadet, iurepat: modo contra hostes, tum domesticos, tum extraneos arma stringit, & pugnat.

II. Hinc consequitur ad THEOLOGIAM CHRISTIANAM pro dignitate tractandam ea omnia simul desiderari quibus in singulis elaborare permagnum est, quaque in Theologo sive *Dogmatico*, sive *Polemico*, sive *Scholastico*, etiam seiuncta fortassis sufficerent. In hac quippe præ ceteris exquisitum iudicium, acie ingenium, maturamque prudentiam necessariam fore si dixerò, non modo a veritate non aberrabo, sed neque id quod cum primis requiritur, patefaciam. Quodnam istud? Animi candor, morum sanctitas, passionum humanarum dominium, & moderamen, atque rerum terrenarum omnium contemptio, patientia, & fortitudo adversus calumnias, & persecutiones illas quas petulere primi huius divine scientiæ promulgatores. Hoc est saluberrimum illud monitum quod non Paulus modo, sed vel ipse ethnicus homo Aristoteles suæ Ethices auditoribus exhibet: *Amplius autem passionem secutor existens, inaniter audet, & inuillit (a)*. Quod estatum pleribus exponit Doctor Angelicus inquis: *Vitis enim huius scientiæ non est flora cognitio, ad quam sorte pervenire possent passionum sectatores; sed finis huius scientiæ est actus humanus . . . . Ad actus autem virtuosos non perveniunt qui passiones sectantur. Et sic nihil differt quantum ad hoc, an auditor huius scientiæ sit iuvenis ætate, vel iuvenis MORIBUS, id est passionum sectator (b)*. Alterum Ethnicum audiamus M. Tullium morum Philosophiam summis præconiis extollentem, in cuius sinum, veluti in suæ tranquillitatis portum, a tempestate prolabantis Reipublicæ, Romanæque libertatis defendentiæ iactatum quassarumque se se recipere, ut ipse testatur, confluxerat. Eius verba, quia multa, infra subiicio (c). Quamobrem

(a) Lib. I. Ethic. cap. III. (b) Lect. III. ibi.

(c) Sed & huius culpæ, & ceterorum vitiorum peccatorumque nostrorum omnis a Phi-

in illos eruditulos, atque asperdas Cicero iure invehitur qui inanis gloriæ tumore elati eos nauci faciunt qui doctrinam morum interpretantur. Istos, veluti per contemptum & ludibrium, *Moralistes* vocitant, & cum *Moralistam* dixerint, ineptum hominem intelligunt. Eos vero inflatis buccis eruditos, doctos, doctissimos, & sapientissimos conclamant qui siderum motus considerant, qui aquarum in annos singulos & calo delabentium dolia numerant, qui arcanas lapidum litteras, & ymbolicas numismatum figuras edisserunt. *At philosophia quidem (resumit Tullius) tantum abest ut proinde ac est de hominum vita moria, laudetur, ut a plerisque neglecta, a multis etiam vituperetur. Vituperare quisquam, inquam, vitæ præsentem, & hoc pericidia se inquirare audeat? Et tam impio ingratus esse, ut eam acuset, quam vereri deberet, etiam minus percipere potuisset? Sed, ut opinor, hic error, & hæc indoctorum animis effusa caligo est quod iam longe retro respicere non possunt (a)*. Neque solum Aristoteles, & Cicero, sed aliorum etiam omnium Ethnicorum sapientes, cum Egyptii, tum Græci, & Romani, Socrates, Plato, Xenophon, Theophrastus, Zeno, Panætius, Seneca, Plutarchus, innumerique culturarum nationum alii, & cuiusque ætatis principes viri in id operam dederunt semper, ut morum Philosophiam, ac recte beateque vivendi perceptiones explanarent. Huc illorum, quæ ad nos pervenerunt, opera spectant.

III. Quod si Ethicorum doctiores, eruditioresque tanti fecerunt morum Philosophiam a solius naturæ principiis arcessitam, si eisdem deiores tam acriter insectati sunt: quid, si nostram divinitus afflatam Theologiam novissent? Quibus eam laudibus celebrarent? Quo animi sensu, quam vehementer profecto us omnibus succenderent quos deprehenderent plurimi facere profanam quandam eruditionem, cuius nec notitia emolumentum parit, nec inveniunt in pretio habere, aut profus negligere caelestem morum doctrinam, necessariam admodum ad beatæ vitæ consecutionem? Nec iniuria tam divina scientiæ obviatores reprehenderent, cum infinita propemodum absurda inde consequantur. Ex quo enim præstantissimi viri propriæ gloriæ, suæque literaturæ sublimitati haud bene consultum iri iudicant, si ad illustrandam christianam Theologiam studium operamque conferrent, quid evenit? Hoc profecto, ut hanc exornandam spartam non pauci fuerint aggressi qui neque ingenio, neque eruditione, neque prudentia satis valebant. Non itaque mirandum, si in dies despiciatur, si squalidior, & veluti in contemptum adducta, iaceat scientiarum princeps; si trices, si captivibus, si vanis distinctunculis, ab evangelica simplicitate prorsus alienis, fecerat illa, redundetque. Hanc enimvero garrula anus, inquit Hieronymus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi prælumunt, lacerant, docent, antequam dicant. Nobilissimam Theologorum nationem tributa est in partes duas, *Scholasticorum* nempe, & *Cæsariarum*. Illi quasi in eminentiore subellio constituti ingenti acumen, disputandi que artem sibi vindicantes, de alto istos in inferiore statione iacentes respiciant, & tantum ut truncos, bardosque non despiciantur. Melchior CANO (b) utriusque

a 2

Philosophia petenda correctio est. Cuius in sinum cum a primis temporibus ætatis nostra voluntas, studiumque nos compulserit, his gravissimis casibus in eundem portum, ex quo eramus egressi, magna iactati tempestate confugimus. O vita Philosophia dux! o virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum! Quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? Tu ubes peperisti tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primo domesticis, deinde coniugis, tum litterarum, & vocum communione iuocisti: tu inventrix legum, tu magistra morum, & disciplinæ fuisti. Ad te confugimus, a te opem petimus, tibi nos, ut antea magna ex parte, sic nunc penitus totosque tradimus. Est autem unus dies, bene, & ex præceptis tuis actus, pene toti immortalitati antependendus. *Lib. V. Tuscul. quasi. sub. initium.*

(a) *Loc. cit.* (b) *Lib. VIII. cap. 1.*

vj
 sam non indigere, meque imparem esse ad tantum malum tollendum, opportunumque ferendum subdidit. Esto. Sed audiant S. Augustinum, cui familia a similibus viris opponerentur, hæc reponentem. *Ut potui, quantum a Domino adiutus sum, psalmum istam magnum pertractavi, & exposui. Quod profecto melius sapientiores doctioresque fecerunt, sicut facturi sunt. Nec ideo tamen ei nostrum deesse debuit ministerium (a). Ceterum, sicut alio in loco Augustinus, si aliorum opera doctiora vobis sunt, & luculentiora, hæc legitote, his fruamini; nostra vero negligite, ac reiciite. Si ita est, ponat librum meum, vel etiam, si hoc videatur, abiciat; & eis totum quos intelligit, operam, & tempus impendat. Quid inde? Silendum ne mihi propterea erat? Minime gentium. Non tamen propterea putet me tacere debuisse, quia non ita expediat, ac dilucide quam illi quos intelligit, eloqui potui. Sciant præterea morosi, & tetrici censores, eandem veritatem pluribus variisque modis propositam latius manare, pluribus ac variis hominum generibus arridere, & se in plurius animos insinuare; quemadmodum dapes apta condimentorum varietate dispositæ pluribus sapientibus afferunt iucunditatem. Neque enim omnia (prosequitur Augustinus) que ab omnibus conscribuntur, in omnium manus veniunt. Et fieri potest ut nonnulli, qui etiam hæc nostra intelligere valent, illos plures non inveniunt libros, & in istos saltem incidant. Ideoque utile est plures a pluribus diverso stilo fieri libros, non diversa fides, etiam de questionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat, ad alios sic, ad alios autem sic. At ille qui se ista non intellexisse conqueritur... secum agat votis, & studiis, ut proficiat: non mecum querelis, & conviciis, ut taceam (b).*

VI. At pressius adhuc urgendi sunt vani ineptique censores, qui, dum talia obtrudunt, vel ipsius evangelicæ doctrinæ elementa se se penitus ignorare basilice patres faciunt. Aures itaque arrigant, & tremendam, formidandamque de talentis parabolam impensius meditentur. Homo peregrine proficiens vocavit serenos suos, & tradidit illis bona sua: & uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem (c). Et ait ad illos: *Negotiamini, dum venio (d). Talenta hæc dona sunt docendi, prædicandi, scribendi in communem fidem utilitatem, inquit Apostolus Corinthios alloquens. Unicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem: alii quidem sermo sapientiæ; alii sermo scientiæ.... alii interpretatio sermonum (e). Quod ad Romanos scribens repetit. Habentes donationes secundum gratiam indifferentes.... sive qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando &c. (f). Cedo. Quo in sensu accipis hoc Christi oraculum? *Negotiamini dum venio. Audi S. Thomam, omnium Patrum ore edifferentem. Negotium est prædicatio verbi Dei; & pecunia Domini sunt eius eloquia, probata sicut argentum, Psal. xi. membris hominum ferenda (g). Et S. Ambrosius: Alia est pecunia fenestris, alia doctrinæ celestis usura (h). Quoniam, subdit Angelicus ibidem, in sensibilibus divitiis debitor, quantum recipiunt, tantum eos reddere necesse est; & nihil plus ab eis quaritur. In divitiis autem eloquiis non solum ad custodiam obligamur, sed etiam multiplicare movemur. Hæc est omnium Patrum doctrina. Pecunia (inquit Hieronymus) est prædicatio Evangelii, seu sermo divinus, qui dari debet ceteris Presbyteris, qui possint pecuniam duplicare, & cum usuris reddere (i). Qui hæc talenta aut voce, aut scripto negotiari pro vinum diversitate neglexerint, eosdem gravissimas pœnas daturus, Dominius ipse minatur. Innumeri sunt Theologiæ christianæ tractatores (inquit iterum censores isti), abundat ætas nostra, immo redundat librorum copia. At propterea ne quia alio uberrimo cum lucro negotiati sunt talenta sua; nos a negotiationis nostræ debito liberi sumus? Quia alii legem implerere; tu forsitan eiuudem negligentiæ privilegium**

(a) In Ps. cxviii. con. 32. (b) Lib. I. de Trin. cap. 111. (c) Matth. xxv.
 (d) Luc. xix. 13. (e) I. xi. Cor. (f) Rom. xii. (g) In Caten. Luc. xix.
 (h) Lib. VIII. in Luc. (i) Comment. in Matth. cap. xxv.

legium tibi comparasti? Huc sane recidunt censorum vanissima argumentationes. Sed evangelica parabola illorum obtruit ora. *Accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi: ecce alia quinque superlucratui sum. Ait illi dominus eius: Euge serve bone.... intra in gaudium domini tui. Accessit & qui duo talenta acceperat, & ait: Ecce alia duo lucratus sum. Ait illi dominus: Euge serve bone.... intra in gaudium domini tui (a).*

VII. Clamant iterum Aristarchi eadem molestissima cantilena. Celeberrimi, sapientelque viri, ingenio, eruditione, eloquentia, ceterisque dotibus apprime experientia præclara edidere volumina. Tu ne istorum sapientium inscriptionibus tuis æquabis? Tot ne tibi ad scribendum, quot illis talenta? Minime gentium, fateor; sed illis quinque, mihi unum datum est. Quid tamen, si hoc unum otiosum servavero? Audiant & contremiscent censores illi. *Accedens autem & qui unum talentum acceperat, ait: Domine, scio quia homo durus es, metis ubi non seminas, & congregas ubi non sparsisti; & timentis abire, & abscondi talentum tuum in terra.... Dominus autem dixit ei: Serve male & piger, sciebas quia meto ubi non semino, & congrego ubi non sparsi; oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis.... Inutilem servum misit in tenebras exteriores: illic erit fletus, & stridor dentium (b). Quotiam igitur ego non decem, non quinque, non duo, sed unum accepi talentum; ideone fas erit mihi cum servo nequam in sudario illud repositum tenere? Quia refugere inter primores christianæ Theologiæ tractatores non valeo, ideo ne sine culpa possum & otio disillere, & recondere donata talenta? At nunquid talenta prædicatione, aut scriptatione tantum negotiationi exponunt? Ille confessiones expicit, hic laudes Deo pangit. Bene habet. Qui ad hæc tantummodo peragenda talenta acceperant, his fungantur, & silent. Alii vero, quæ amplius præstare valent, perficere non omittant. Sed quid diutius istorum ineptias, superbia, invidiantiamque congestas, refellimus? Terribilem potius formidandamque parabolam attento animo meditetur omnes, nobisque, quoad possumus, caveamus ne cum ingrato, & infideli servo nos quoque damnemur. Humili itaque demissoque animo quisque talenta a divino largitore accepta, sive multa, sive pauca, sive magna, sive parva, negotiari totis conatibus sataget, si æternam evitare cupit damnationem. Meditare (inquit S. Gregorius Magnus) in Dei tabernaculo non solum phiala, sed præcipiente Domino etiam cyathus facti sunt (c). Per phialas quippe doctrina exuberans, per cyathos vero parva, atque angusta designatur scientia. Alius doctrinæ veritatis plenus audientium mentes inebriat. Per hoc ergo quod dicit, phialam porrigit, Alia quod sentit, utcumque denuntiat, & per cyathum gustum præbet. In Dei ergo tabernaculo, id est in sancta Ecclesia positi, si per doctrinæ sapientiam ministrare phialas minime potestis, in quantum pro divina largitate sufficitis, proximis vestris boni verbi cyathos date (d). Quisque ergo cum S. Augustino dicat: Et nos, licet tantilli.... in agro Dei, quod est cor vestrum, verba Dei seminamus (e).*

VIII. Tandem fortasse non deerunt critici homines adeo tetrici, & imperiti, qui contra ipsam operis istius epigraphem virgam censorum sint extensuri. Quid, inquit, opus istud inscriptum THEOLOGIA CHRISTIANA? An non christiana aliorum Moralistarum Theologia? Tuo ne operi soli hunc vindicamus magnificentum titulum? Qui ita desperent, ingenii sanitate se carere patefacerent. An & Ethnici suam non habent Theologiam, & quidem triplicem, ut dicitur S. Thomas asserit? Videtur Apostolus triplicem Theologiam tangere Gentilium. Primo quidem civilem, quæ observabatur a Pontificibus in adoratione idolorum in templo.... Secundo Theologiam

(a) Matth. xxv. (b) Ibid. (c) Exod. xxxviii.
 (d) Homil. vi. in Evang.
 (e) Tract. de Epic. & Stoic. cap. 11.

fabularem, quem Poeta tradebant in theatris .... Tertio Theologiam naturalem, quam observaverunt Philosophi in mundo, partes mundi colentes (a). Iure ergo Theologia nostra, ut ab ethnica distincta nuncupatur christiana. Quid quod liber ipse in quo prima religionis nostræ rudimenta pueris tradenda continentur, DOCTRINA CHRISTIANA inscribitur? Quid plura? Primum ne ego morum doctrinam christianam appello? Legant imperiti critici opus Metobii inscriptum: *Summa christiana*. Legant alterum opus Besontes, quod similiter hunc præfert titulum: *Moralis christiana*: Catholicorum nemo nisi christianam docet Theologiam. Quod non omnes in operum suorum fronte id expriment, propterea ne vultum mihi erit id præstare? Sed quid adversus insulsam, vanaque criticen verba congero?

C A P U T II.

Ex tot religionibus UNA est salutis arca: & in tanta opinione multitudine Una est vera doctrina morum que ducit ad vitam.

I. Videre mihi videor, lector optime, te ex sola propositi tituli lectione commoveri. At commoveo & ego, totisque artibus contremiscens me cohibere haud valeo, quin exclamem: *O altitudo divitarum sapientie, & scientie Dei! Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & investigabiles viæ eius (b)!* Quid inde? Numquid commotio nostra, numquid terror noster efficiet ut quod verum est, verum non sit? Numquid neganda veritas, quia tremenda, quia formidanda, quia vis nostris, quia anticipationibus nostris adversa? In id ergo incumbendum ut videamus, num verum, num certum sit quod utraque thematis parte proposui. Sed, antequam exordium capio, hoc velim firmiter tibi persuadeas, quæ dicturus sum, non illic tendere ut rigore nimio, iniqua severitate, vanisque terriulentis te opprimam, aut ad desperationem (quod abfit) te impellam: sed potius solummodo ut te ad saluberrimum Dei timorem, qui sapientie celestis initium est, excitem; ut animam tuam ad christianæ Theologiæ studium suscipiendum, atque perficiendum præparem, ac disponam; ut demum ipse cum metu & tremore operari & tuam, & aliorum salutem pro viribus aditaris.

II. Perge porro. Quemadmodum duo sunt religionis divinæ capita prima, unum quod credenda proponit, alterum quod agenda imperat; ita duo sunt extrema potissima ipsam opposita, summa diligenter cavenda. Primum est Lutherianorum, æque Calvinistarum, qui salutis negotium plus iusto fidei committunt: huic iustificatiōnam, huic gloriæ coronam abjudicant. Contra, Scripturæ sanctæ prædicant egiudem, fidem esse primum salutis nostræ initium; at continuo subdunt, fidem hanc per se solam nequaquam sufficere, quæ, sanctis operibus destituta, mortua est; sed eam fidem non salvos facere quæ per caritatem operatur. Ex hac igitur fide christiana homo pie, sobrie, & iuste vivit. Fides hæc spem comitem habet, & caritatem, quæ, teste Apostolo, omnium maior est, quæque, duabus primis expulsi, nobiscum in cælis æternum manebit.

III. Alterum oppositum extremum est illorum hæreticorum quos *Tolerantes* vocant, scilicet non tam fidem, quam mores spectandos esse; & quemlibet in sua religione, admittis paucis Evangelii articulis, quos *fundamentales* appellant, posse salvari. Hæc duo extrema ut cavemus, omni studio & contentione curandum nobis est ut primum omnium mentem nostram tam fidei, quam morum doctrina imbuamus, ac deinde ex parte voluntatis operum sanctitas consequatur. Quandoquidem

(a) *Ier. 7. in cap. 1. Epist. Pauli ad Rom.*

(b) *Ad Rom. xi.*

dem nunquam voluntas recta est in agendis, intellectu errante sive in dogmatum, sive in præceptorum doctrina. Qui vera doctrina negligunt suam mentem excolere, turpissime decipiuntur, si voluntatem suam circa res agendas rectam esse posse arbitrantur.

IV. Nos Catholici ob singularem Dei erga nos clementiam in arca vere divinæ quæ religionis collocati sumus; tamquam electus populus gens sancta, regale Sacerdotium. In hac arca, in hoc Dei templo consecutum Hebræorum populum, sibi plaudentem adversus infideles, sic redarguit Hieremias: *Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes: Templum Domini, Templum Domini: Templum Domini est. Quoniam, si bene direxeritis vias vestras, & studia vestra, si feceritis iudicium inter virum & proximum eius .... habitabo vobiscum in loco isto .... Ecce vos confiditis vobis in sermionibus mendacii, qui non proderunt vobis: furari, occidere, adulterari &c. .... Projiciam vos a facie mea (a).* Quis ad hæc animum intendens, non contremiscat? Populus ille electus veram profitebatur religionem, ceteris gentibus cultum idolorum sectantibus; sed quia in morum doctrina aberrabat, divini furoris poenas subit.

V. Nos, viri fratres, catholici sumus, Dei templum inhabitamus, vere dogmata, omnesque a Deo revelatos articulos divina fide credimus. Una est religio nostra circa fidem doctrina. Numquid circa mores item una est doctrina nostra? An non innumeræ potius apud nos de actionum bonitate, & malitia diffidentes inveniam, ac mutuo pugnantes sententiæ inveniuntur? At, quod peius est magisque dolendum, an non pugnantibus doctrinis respondet vitiorum cum virtutibus pugna, bellumque implacabile? An non scelerum, flagitiorumque iluvies utiqueque grassatur? Si ex morum contagione sere universalis, atque raritate virtutum ratiocinari liceret; nonne in paucis tantum, in multis doctrinam falsam vigere recte colligeremus! Peccant sane multi, non mentis errore, sed aut infirmitate naturæ, aut animi pravitate. At innumeri sunt qui opinionum falsitate flagitia exculant, & obtegnit quodam suo honestatis. Quid itaque cum electo olim, & nunc improbo populo clamamus: *Templum Domini, Templum Domini?* Religio catholica, Religio catholica? An non timendum nobis pariter divinam imminere vindictam? *Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes &c.* Sæctarii extra salutis arcam variarum religionum fluctibus exagitati naufragantem inftar altercantur invicem, hanc veram esse, falsam illam, & quemquam in sua religione salvum fore contendunt. Illorum cecitatem, & amentiam ipsi lugemus, pro certo habentes, unum baptismum, unam fidem esse salutis viam. At clamant ipsi adversus doctrinas nostras de morum sanctitate omnino oppositas. Quid responsum debimus? Anne error in morum doctrina præmium affequerit, in fidei vero articulis æternas dabit poenas? At non eodem modo Deus errorem, ubicumque sit, detestatur? Non me latet, Theologum catholicum, & quidem pium, scribere. *Cum Magister veritatis sit, adeo humana condensatione insistit, ut in suo veritatis tribunali error insulpatus ipsam coarquet veritatem. Eum enim non accusas, sed excusas, non plectis, sed premiaris; ipsam legem tuam habendo pro non lege, & tuam non legem habendo pro lege; si lex ut non lex, & non lex ut lex invincibiliter proponatur (b).* At quis est qui tam absurdum opinionem non detestetur? Si Deus errorem inculpatum, æque ac veritatem remuneratur; inquirenda veritatis mandatum in nihilum abit. Si Deus legem suam pro non lege, & non legem pro lege; ita & fidem suam pro non fide sua, & non fidem pro fide sua habebit. Quæ monstruosa paradoxa cui, quæso, horrorem non ingerunt? Errorem excusare a culpa, si invincibilis sit, certum est. At non propterea ad celum evahit, ut præmium promereatur. Quod veram religionem catholicam ignorare quis invincibiliter possit pro ali-

(a) *Cap. vii.*

(b) *Carolus Antonius Casnedi in Dedicazione Tom. II. Ad Christum Iesum.*

aliquo tempore, inficias non eo. At extra religionem catholicam aliquem posse saluum fieri, saluum omnino reputo: idque in hoc ipso Tomo evincam. P. Michael Elizalde Societatis Iesu, quem inter elapsi seculi summos sapientes constituit Cardinalis Pallavicinus, hæc fatetur. „ Probe equidem scio, non modo in amotissimis gentibus, sed in ipsis etiam Italicis finitimis, & ipsis inter Catholicos commixtis hæreticis admitti a quibusdam infidelitatem negativam, & hæreses invincibiles, & sceleris innoxias. Sed, quiquid de his erit, illud mihi firmum est, & præter omnem opinionis formidinem certum, indubitatumque, extra Ecclesiam catholicam tam salvari neminem quam in diluvio extra arcam evasit nemo (a). „ Tante sapientie, & pietatis Theologum vidi nullum qui oppositum tam asseveranter pronuntiet. Hanc veritatem, nulla distinctione facta, confirmant Patres omnes. Unum nunc referre sufficiat Augustinum episcopi. cxi. alias cxlii. *Quisquis ergo ab hac catholica Ecclesia fuerit separatus, quantumlibet se vivere existimet, hoc solo scelere quod a Christi unitate disjunctus est, non habebit vitam; sed ira Dei manet super eum.* Verum, ut Lectorem meum cuiuscumque errandi periculo subducam, fingam modo, posse aliquem idiotam hæreticum, extra arcam materialiter, ut pauci iuniores opinantur, extantem, salutem assequi; hoc tamen omnes asserunt pererratum esse, & valde difficile, & nunquam hoc de doctoribus, magistris, ac pastoribus sæcularum concedendum, omnes fatentur; cum inculpatus error in istis esse nequeat. De aliquo autem pererrato evento nullus nobis in presentia sermo est. Quo in sensu intelligas velim quæ leges

Lib. I. Diss. II. cap. xlii.

Vl. Nulla itaque falsa religione, quantumvis certo vera existimata, iuste, & recte Deus colitur. Et falsa doctrina morum, quia vera reputata, poterit Dei gloriam amplificare, morumque sanctitatem fovere? Quæ ad mentem revocemus Scripturæ oracula, quæ propositi argumenti veritatem perspicue demonstrant. Propterea Isaias clamat: *Va qui dicitis malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras. Va qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes (b).* Omnis falsa doctrina, ut advertit præfatus P. Elizalde, dicit malum bonum, & bonum malum; errorem pro veritate, & pro errore veritatem obtrudit. Innotat Christus Servator noster divinus Evangelistæ Matthæi voce: *Sine causa voluit me, docentes doctrinas, & mandata hominum (c).* Doctrinæ falsæ, non Dei, sed hominum sunt. Sola autem doctrina Dei Deo animas iungit. Omnis quippe veritas a Deo est. Sine causa autem Deum colunt qui non Dei, sed hominum doctrinas persuadent, servandæque proponunt. Aliud rursus divinum oraculum meditemur. *Est via que videtur homini iusta, novissima autem eius deducunt ad mortem (d).* Via iusti recta in oculis eius: qui autem sapiens est, audit consilia (e). Ut formidanda, quam propositi, veritas clarior tibi sit, exemplo viæ materialis eam patefacio. Romam pergere contendis. Viam arripis quam tu ducere Romam firmiter credis; at revera ducit Constantinopolim. Iter consicis hoc firmo animo adeundi Romam. Cedo. Viam istam obambulans, Romam ne pervenies unquam? Inculpata erit deceptio tua, qua falsam pro vera viam existimasti. At interim via falsa nunquam te Romam ducet. Tumetipie consiliarium tenes. Dum viam falsarum doctrinarum, sive fidei, sive morum, percurris, nunquam per illam ad celestem ac beatam vitam pervenies. Iusta tibi videtur, vera, & recta hæc doctrinarum via. Esto. At novissima eius, Salomone teste, deducunt ad mortem, ad æterna supplicia. Vel si id potest summum a culpa excusare, nequitiam certe valebit ad cælum perducere.

Vll. Cum his, quæ hæctenus retuli, divinis oraculis conferas nunc velim opinionum

(a) *Quæst. I. §. 4. de recta morum doctrina.* (b) *Cap. vi.*

(c) *Cap. xv.* (d) *Proverb. xiv. 12.*

(e) *Ibid. cap. xli. 15.*

nun circa mores incredibilem varietatem, & miram vicissitudinem. Nam quæ olim probabiliora nunc minus probabilia iudicantur. Sententia quæ uni placet nationi, displicet alteri; & quæ una ætate assentientes magistros habent, altera ætate obsolecunt, & inveterascunt. Sed quid tempora, quid nationes commemoro? Intra eandem urbem, in eadem domo, eodem tempore Theologia unius cubiculi ab alterius cubiculi Theologia discrepat, & cuique tua probabilior apparet; aut, si probabilior, saltem minus probabilis; quod Probabilitatis est. *Quorum opinionibus inquit ipse Tullius cum tam varie sent, tamque inter se dissidentes, alterum fieri profecto potest, ut earum nulla, alterum certe non potest, ut plus una vera sit (a).* Sola autem veritas, non probabile, non probolitus, si falsum sit, ianus cæli patefacit. Videbis in eodem cætu alterum suum habere casuum moralium Collectorem, alterum suum legere Moralissam. Mutuo dissident. Contendit unus: Hæc mihi opinio probabilior est. Opposita, inquit alter, mihi probabilis est. Minus quidem, subdit tertius, probabilis altera mihi apparet Casuistæ mei doctrina; at id mihi fat est. Tu tene tuam, ego meam. Quod dissidium his verbis explicat Opratus Milavianus. *Vos dicitis, Licet; nos dicimus Non licet. Inter licet vestrum, & non licet nostrum nutat, & remigat animi popularum. Nemo vobis cædat, nemo nobis, omnes contentiosi homines sumus. De calo quærendus est index (b).* Hodie vi Probabilitatis utriusque parti fit satis: & utrumque licet, tamen contrarium, per oppositas vias ad cælum ducet?

Vlll. His omnibus constitutis, quisque serio perpendat, quam verum id quod propositi, quamque formidandum sit, unam scilicet & religionis, & morum doctrinam illam esse quæ affectus suos ad vitam perducit sempiternam. Quis sibi in animam inducet ut credat, Deum tantopere in religionis negotio, secus in morum doctrina, veritatem amplectendam imperare? Quis dixerit, divinam providentiam pro regula sanctorum actionum nobis designasse vagam illam, volubilemque probabilitatem quæ vix in eadem æde una est, quæ tot subit mutationes, quot sunt hominum cerebra? Nemo sane qui vel a limine stataverit divinas Scripturas. Quid enim hæc passim hortantur? *Lex tua veritas. Mendacis filii hominum in stateris. Statera dolosa abominatio est apud Deum. Quarumcumque rerum mensuræ uniformes, constantes, & notæ: Sola ne morum mensura pro ingeniorum diversitate vaga, inconstans, uni maior, alteri minor? At hoc improbat Deus: Pondus & pondus, mensura & mensura; utrumque abominabile est apud Deum (c).* Sed ad rem nostram luculentius per Michæam Prophetam contra mensuras minores invehitur. *Mensura MINOR ira plena (d).* Hoc solum formidandum sane oraculum a minoris probabilitatis mensura ne abderret, etiam si aliunde falsam illam non cognoscerem. Sermo quippe Prophætæ est de morum mensura, cum ibidem inelamet: *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat a te. Nos dicimus malum bonum, & bonum malum. At nunquid, pergit Propheta, iustificabo stateram impiam, & sacelli pondera dolosa? Statera fallarum opinionum dolosa sunt apud Deum; quia decipiunt animas; licet pia intentione existimentur rectæ. Quare concludit Michæas: Apprehendes, & non salvabis: & quos salvaveris, in gladium dabo.* Istius textus commentationes alibi tradam. Obvius ceteroquin illius significatus. Bona intentio, & firma persuasio, qua quisque credit suam religionem, reipsa falsam, esse veram, ad salutem assequendam minime sufficit. Paulus, in discipulos & fideles Christi furens, obsequium se præstare Deo certe credebatur; & tamen ignorans peccavit. Valde ergo ad sæcularium extremum declinare videntur ii qui sibi blandiuntur, bonam intentionem fat esse ut quisque sua de moribus probabilitate, tamen si falsa, æterna assequi præmia valeant.

(a) *De nat. Deor. Lib. I.* (b) *De schism. Donatist. Lib. V. §. 3.*

(c) *Eccl. xx.* (d) *Mich. cap. vi.*

IX. Definita, inquit, sunt in religionis negotio credenda dogmata: idcirco nulla de iisdem falsa suffragatur opinio. At de morum malitia, vel honestate libere disputatur in utramque partem. An non fuerunt inter Patres ipsos dissidia, disputationes, & pugnae litterariae? An non datur ignorantia invincibilis plurimum veritatum? Hae sunt argumentationes, & sophismata plurimum iuniorum, milleis contraria, & quae hoc in opere ad nihilum omnino rediguntur. Ex uno aliquo, & perraro eventuarum regulam illi generalem colligunt. Quinam Patres in contrarias partes disputarunt, num prima illa divina mandata fidei, spei, amoris Dei, & proximi obligent per se in toto vix cursu, aut quolibet quinquennio? Quis illorum disputavit, urgeat ne praeceptum diligendi proximum actu interno? Quinam Patres, Doctoresque sancti pugnantes sententias invexerunt, num licitum sit occidere eos qui praevideant calumniosos, & insensu honori proprii ceteros? Quinam disputarunt in oppositas partes, liceat ne comedere, & bibere ob solam voluptatem; adjuvare herum ad stuprandam virginem; eam oculari, amplecti; absolvere concubinarium, non dimissa concubina; iurare sine animo iurandi; simulare sacramenta ob metum gravem; munera offerre iudici, ut iniuste iudicet; occulte furari compensationis titulo; fenerari, mentiri materialiter; restitutionem difficilem procrastinare, contractus trinos inire? Quinam Ecclesiae Doctores per tredecim & amplius saecula sexcentas alias quaestiones, quibus abundant iuniorum quorundam volumina, quibusque in discrimine adducuntur mandata divina fere omnia, excitantur unquam? Conferantur opera omnium Patrum, Doctorumque Ecclesiae cum unius Dianae, aliorumque similium Casuistarum libris; ut inde maxima inter utriusque partis doctrinas distantia, & oppositio deprehendatur: Perrarum fuit inter sanctos Ecclesiae Patres, beatorum viros de morum integritate diffidium. Ignorantiam invincibilem aliquorum veritatum admitto. At omnibus Ecclesiae Patribus, omnibusque antiquis Theologis, in quibus praedicate sententiae nullae fuerunt, monstrata, & inaudita est illa ignorantia quae maiori lumini oculos claudit, ut aperiat minori; & reiecta maiori verisimilitudine, constanter minori adhaeret. Hoc invincibilis ignorantiae portentum universae antiquitati cum sacre, tum profanae incognitum. *Mensura minor ita plena.*

X. Verum enimvero post haec omnia loquatur tandem divinus Doctor gentium, & veritatis pro Paulus Apostolus. Inquit autem: Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coarcebunt sibi magistros praevenientes auribus; & a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur (a). Primum omnium advertas velim, S. Paulum minime predicere, futuros magistros, qui nimio zelo correpti aggravent iugum Christi, nova onera imponant, divinamque legem equo severiorem efficiant. Sed eos decursu temporis Theologos venturos fore ominatur, qui divina mandata fucis, & blanditiis delibata populorum desideris accommodent, eorum aures pruriant, & sensus titillent: qui, sana doctrina reiecta, opiniones blandas, & consentaneas humanis appetitionibus evulgando, populos illiciant ad talium doctrinas ambabus unis excipiendas. Alterum magnopere perpendendum est, nempe magistros istos iam a multo tempore adventisse, immo omni tempore plus minusve exstitisse, & futuros esse. Hoc luculenter testatur apostolica Sedes, voce ALEXANDRI VII. cuius verba infra dabimus. Quid quod vel ipse Probabilissimi reflexi facile Princeps, & quidem benignius P. Antonius Terillus S. I. apertissime testatur, & verbis sane amarulentis, atque aculeatis deplorat, saeculo potissimum elapsio, talium magistrorum multitudinem inundasse in moralis Theologiae agrum? Pauca tantum delibabo ex multis quae in magistrorum eiusmodi contorquet. „ Innumerabiles sunt qui a 30. annis (post nemum Pro-

(a) II. ad Timoth. iv.

Probabilissimum) . . . . in opiniones laxiores oculos animumque coniecerunt, gnari praeter omnibus vulgo placituras . . . . Vidi ego ex hisce recentioribus nonnullos, viros ceteroquin egregios (N. B.) qui cum in rebus summi momenti ad Dei legem, & conscientiae obligationem pertinentibus, ab unanimi omnium sententia, ad intolerabilem laxitatem declinasset, aliud tamen, quo moverentur, argumentum, quam a simili ductum, non habebant. *Vidi & exhorruvi.* Neque hic ferebat quorundam audacia. Plurimi enim, etiam doctrina longe inferiores . . . ex laxis resolutionibus ad alias laxiores iter sibi, rectius dixerunt, & sibi & aliis praecipitium aperuerunt. Nec desuere qui laudi sibi veterant laxiores sententias in UNUM COLLIGERE, easque tamquam legitimas conscientiae regulas sub specioso Probabilitatis regimine venditare. Immo incredibile non est eos subtili SATANAE insinuatione deceptos, sub humanitatis cuiusdam lenocinio, mutique honoris specie, quibusvis aliorum dictis probabiliter iudeo attribuisse, ut quam ipsi praerogativam prioribus ultra dedissent, eam ipsis posteriores non inviderent. Hac aite dolosus inimicus, postquam doctiores, qui & sibi invigilare, & aliis prospicere debebant, praerogato plausu amplioris fame per laxarum opinionum evulgationem sibi certo acquirenda fascinaisset, per eos nimis incautos in campo Moralis Theologiae optimo, severarum opinionum abusu facto, detestanda laxitatis rixantia suspense minavit, & abiit. Conscius quippe erat, ea absque boni viri iactura nunquam evolvenda (a) “ Quid si ego talia scriberem in Probabilibus? Et tamen, divina providentia sic disponente, talia scripsit vel ipse benignissimus Probabilista Terillus, plurimum laxarum opinionum & ipse Auctor. Magistri isti publicis typis in lucem dederunt ingenia volumina laxarum opinionum, & sibi, & aliis praecipitium aperuerunt, inquit Terillus. Quinam isti, ut ab iisdem lectores cavere queant? Quinam? Qui laxius scripsere. Porro si ego dicerem, laxius omnium scriptis Caramuelem, Dianam, Tamburinum, Escobarium, Sanchezium, Lacrozium, Zanardum, Bonaciam, Elbelium, Spoterium, & sexcentos similes; continuo reclamarent diversi Instituti auctores, & singuli suos a laxitatis nota vindicare. Et tamen urgere ego illos possem, & ad incitas redigere, ut alterutrum praestent. Nempae aut designent ipsi innumerabiles illos magistros qui, sana doctrina relicta, teste ipso P. Antonio Terillo, laxitatum fabulas invexere: qui sibi, & aliis praecipitium aperuerunt: qui sub satana insinuatione praerogato plausu amplioris fame laxarum opinionum rixantia superfenuerunt in Moralis Theologiae campo. Aut, si ipsi designare nolint innumerabiles istos magistros, quos futuros praedixit S. Paulus, & adventisse vel ipse Terillus confitetur; concedant necesse est eiusmodi magistros esse illos quos indicavi, alioquin plurimos qui similem opinandi modum sequuntur. Pateret ne aliqui ad effugium rima, si ita ego argumentari vellem?

XI. Verum ipsos Ecclesiae Patres audiamus, qui eiusmodi magistrorum characteres nobis patefaciunt. S. Thomas sic Paulinum textum interpretatur. Sana doctrina est quae non habet admixtam falsitatem. Ergo sanam doctrinam non sustinebunt, dum veritatem nolent audire, Osee iv. Non est veritas, non est misericordia, non est scientia Dei in terra (b) Sola ergo doctrina vera sana est. Doctrina, sive probabilis, sive probabilior, si admixtam falsitatem habeat, sana non est. Quanta ergo industria inquirenda veritas est, & pro viribus eidem accedendum, divinumque auxilium implorandum, ut compareret? Laudatum Apostolus textum sic item exponit S. Ambrosius. Tales futuros esse dicit, qui pro desiderii daceri velint, & a magistris constantibus, & veracibus ad hos convertantur, qui haec illos doceant quae libenter audiunt: quia veritas illis aspera est. Omnes uno ore fatentur, asperam, rigidamque esse hominibus veritatem, quae pompis vanis, gulae, avaritiae, superbiae, ceterisque vitiiis bel-

(a) In praef. ad Tract. de conscient. (b) Lect. i. ib.

bellum indicit. S. Anselmus hanc adiecit interpretationem. *Sanam doctrinam non sustinebant; sed velut onus grave resicient eam ab humeris suis. Non enim sustinebant, sed ad sua desideria complenda coacerabant, idest acervum sibi congregabant magistrorum, qui doceant eos ea que desiderant: ipsi, dico, prurientes auribus spiritualiter fornicantibus. Nam sicut caro que prurit, semper vult fricari; semper aures eorum sic cupiunt audire verba que erroris doceant, & ad delectationes illiciant; & a veritate auditum avertent, idest fugient audire sermonem veritatis, que illis erit aspera, quia non mellebit eos. S. Ioannes Chrysostomus exponens hoc verbum, coacerabant, inquit: Indiscretam, confusamque significat Doctorum multitudinem. Et præter Chrysostomum, & Anselmum, S. Thomas addit: Coacerabant, idest multiplicabant . . . . Loquimini nobis placenter: & hoc est secundum sua desideria, quia unus vult audire unum, alius alium; & sic quarum diversos magistros. Plures iuniores questionem instruant, num tuto quis possit circumire civitatem, & plures adire Doctores, donec unum inveniat sibi oblectandem. An in conscientia tutus sit habens usum atque propositum varios Doctores consulendi, donec aliquem ad libitum suum respondentem inveniat? Respondent autem licitum id esse, quando id præstat recta investigandi intentione, an ea opinio sibi favens sit probabilis, animo firmo nil mali efficiendi; sed id solum quod sibi licere invenit. Quia utriusque ius est, ius sum protegendum, & ad id rationes querendi. (a) Audisip? Non querunt, an opinio sit vera, sed an sit probabilis. Præterea peiora, quæ de hac plurimum Doctorum consultatione docent. Qui plures Doctores consulunt, donec inveniant aliquem unum sibi faventem, ideo hoc incommo- dum suscipiunt, ut duo assequantur. Unum est, ut peccatum evitent: si enim peccare aperte vellent, nullum consulenter Doctorem, sed omnibus nuntium remitterent. Alterum, ut absque peccato ea peragere possint quæ sibi accidit, beneficio opinionis probabilis. Idcirco enim querunt, non ut inveniant veritatem, sed ut sciant an opinio sibi favens sit probabilis. Ut autem sit probabilis, sat est eam a tribus quatuorve Casuistis doceri. Num vaticinium Apostoli Pauli eiusmodi Christianos carpat qui reipsa coacervare plures Doctores sibi faventes student, ceteri iudicent.*

XII. Ut plenius percipias divinæ prophetiæ sensum, nolo ego meis verbis eam solum interpretari. In medium proferre mihi liceat interpretationem quam exhibet sapientissimus, atque piissimus P. Michael Elizalde Societatis Iesu Theologus celeberrimus, qui post allata Patrum testimonia hæc adiecit: „ Similes scilicet, cet homines libenter audient parvitatem materiæ in re venera; amplexus nescio quos, & oscula, quæ ad delectationes illiciant, licere; occasionem periculossimam his & illis de causis domi retineri posse; ex pecunia mutata propter hoc & propter illud, cum pigmore quidem octo, sine pigmore decem aut plus etiam ultra sortem tuto accipi; & hoc genus plurima libentissime mundi homines audiunt, quæ secundum desideria carnis sunt. Illud etiam in Paulo significatissimum est. *Erit enim, inquit, tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt.* Hoc enim non paucorum, sed quasi universalem, ac fere omnium pravam dispositionem significat: ut si diceres: *Erit tempus in quo homines feminare nolent: non enim erit, erunt aliqui; sed Erit, inquit, tempus, in quo sanam doctrinam non sustinebunt;* ut si dicas: *Erit tempus in quo non pluet.* Hæc iuxta doctissimi Theologi, & ipsius Apostoli, atque omnium Patrum mentem accipias velim, nempe plurimos sane reperiri qui veram, sanamque doctrinam suscipere reculant. Numeri vero huius amplitudinem Deus solus definire valet. Familiaris est Scripторibus sanctis hic loquendi modus, ut ingentem prodant multitudinem. *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Omnes avaritia student* &c.

(a) *Legit Thomam Sanchez Lib. I. in Decal. cap. ix. num. 24.*

&c. Sed hæc veluti per parenthesisem. Persequamur interpretem, qui ita pergit, elegantius se se explicat.

„ Sed hoc modo omitamus. Illud in presentia vides de quo tractamus, adesse scilicet hic Doctores & magistros permultos, & tamen peccare ipsos, & peccare sequentes; neque haberi ex tot magistrorum dicto aut probable ad extrinsecum, quod regula sit, aut ignorantiam invincibilem, quæ in totum a peccato feco, quod regula sit, aut ignorantiam invincibilem, quæ in totum a peccato sequentes excludit; sed cæcos sequentes cæcos alios, utroque in foveam, ut veritas dicit, cadere. Vides item totum, quantum & in textu, & in glossis, in hoc pauculo esse repositum, quod sanam, idest veram, doctrinam audire nolint, & alias, quam veritatis, doctrinas querant, & alias, quam veritatis, magistros, & Doctores congregent, neque vero eorum quantumcumque multitudinem excusare.

„ At inquis, hos de quibus Paulus scribit, ultro scientesque, ac mala fide hos magistros congregaturos, quorum proinde auctoritate excusare se nequeant: nihil porro simile hæcenus saltem fidelibus nostris accidisse, qui propterea turt sunt, magistrorum, quoscumque sequantur, auctoritate, & testimonio: quos scilicet bona fide, simpliciterque adeunt. Rursus illi sanam doctrinam non suscipiunt, nostris omnes sustinent: illi a veritate auditum avertent, nostri non avertunt: alpeque demum eis veritas erit, non nostris. Nulla ergo textus particula nostris hominibus congruit.

„ Sed vero ista frivola sunt. Nam illi de quibus scribit Paulus, aliquid sibi profuturum existimabant coacervatorum magistrorum auctoritatem. Alioquin quoriam eos coacervarent? Nam, si profus mala fide peccate, scienterque peccando desideria complere sua vellent (hoc sciunt omnes) nullis magistris, nulla eorum auctoritate opus esset, ut patet. Hæc ergo contingit, quemadmodum plus minus apud alios nunc quoque contingit, qui habent desideria implicantia. Nam ex una parte peccare, damnarique nolent; ex alia vellent desideria explorare sua, pecunias accumulare, non solvere, gaudere, latari, mundoque frui. Ut itaque ista duo conciliant, conscientiamque vel sapiant, vel semisapiant, & quantum possunt, se excusant, & abscondunt, magistros querunt, non qui vera, sed qui a se desiderata doceant. Argue hoc passim experimus: & si, quod volumus, non respondeamus, alios adeunt, ubi quod volunt inveniant. Iam parva sane doctrina, hoc est vera, quanta est cura? Utrum enim magistros habeant, vel non habeant, hoc unum multi curant; utrum verum, vel falsum dicant, prætereunt. . . . . Experti loquimur. Profanum adeo mundum, & scoturasque tange, & ita de aliis non tot qui pluribus, & invenies illud III. Reg. xxxi. *Fit aut Rex Israel ad Isaphat: Remansit vir unus, de quo possumus interrogare Dominum: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum.* Veritas illis aspera videbitur, fugient audire sermonem veritatis, quæ illis erit aspera. Nam, ut Augustinus in Lib. Confess. docet, odio amant veritatem, sed quod amant, volunt esse veritatem. Denique volunt magistrorum, si quos invenerint, auctoritate se tutos & salvos. Atque hoc est quod modo retulimus, neque magistros ipsos, neque sequentes tutos esse. Nam quod nunc allegare possunt pro sua immunitate, hoc idem in terminis allegare illi poterunt quos Paulus insequitur. *At illis ad excusationem non valet. Ergo neque nunc valet. Et forte illud TUNC EST NUNC (a).*

XIII. In hac apostolicam doctrinam animum serio intendat lector salutis suæ studiosus. Sicut Christianorum nemo adeo amens, & perverfus est, qui imbro Theologos inquirat, ut decipi velit; ita nemo Theologorum ita stultus, & improbus est, ut expresse & data opera pervertere doctrinis, quas ipse reputat falsas, fideles intendat.

Vel

(a) *Part. II. Lib. VI. quæst. vi. §. 3.*

Vel illi qui loquuntur placenta & blanda, sibi persuadent, consentaneum esse legis rigorem delinire, viamque salutis faciliorem opinionum benignitate efficere. His præventionibus occupati, nobis improperant, quod iugum Christi gravemus, quod conscientias angustiarum laqueis torqueamus, quod fideles, doctrinarum severitate perterrefacti a lætamentorum frequentia abstant, atque in desperationem prolabantur. Illic *Laxismus*, hinc *Rigorismus* improperatur. Utrimque redargutiones, lamentationes, & querelæ. Utrimque pugna, iurgia, bella, & ciades. Utraque pars a se veritatem stare contendit. Et tamen, cum una veritas sit, si illi pro falsitate, isti pro veritate pugnant, sustinent, & patiuntur, isti falsitatis, isti veritatis martyres sunt. Causa vero, non poena, martyrem facit, æterna gloria coronandum, ut sapienter advertit S. Augustinus. *Cum boni, & mali eadem facium, eodemque patiuntur; non facit & parit, sed casus utrius discernendi sunt* (a). Tremenda, inquit, hæc sunt. Dubio procul. Quid ergo agendum? Respondet S. Ioannes Chryostomus. *Ne igitur propter opinionem habeamus, sed res ipsas inquireamus. Quomodo autem non absurdum multorum opinionibus aliis non credere, sed ipsas numerare, & supputare; pro rebus autem amplioribus aliorum sententiam sequi simpliciter? præsertim cum habeamus exactissimam veritatem & regulam divinarum Scripturarum legum assertionem. Ideo obsecro, & vos omnes vos ut relinquatis, quicquam huic, vel illi videatur: deque his a Scripturis omnia inquiretis* (b). In pecuniarum supputatione, alteri fidem denegans, ipse rei periculum facere vis? In conscientie vero negotio, veritate neglecta, cuiusque magistri opinionibus animam fidis? Quid hac ætate nostra peragunt quamplurimi, nisi inquirent quid huic appareat probabile, & quid alteri, ut quod sibi magis faveat, quisque eligat? Quid tot Scriptores moliti sunt, nisi opinionum inter Catholicos dissidentium texere censuram: & alii ex aliis easdem transcribunt ut pro rebus, idest pro veritate, opinionem habeas?

XIV. Paucis nunc, quod proposui, argumentum concludo. Una ex tot religionibus est salutis arca. Una in tanta opinionum multitudine circa motes doctrina est, quæ ad cælum ducit. Nullus hic ad effugium patet exitus. Religionis veritatem assequi omnes possunt: quoniam, cum Deus salvos fieri omnes velit, omnibus auxilia sua offert, præbet, infundit, quibus & fidei dogmatum, & de moribus mandatorum veritates indicantur. Quid? Non negotiorum curæ, non populorum obediens, non hominum hebetudo circa unice veræ religionis delectum excusant? Cur? quia providentia divina omnibus lumen effundit, ut que ad salutem requirantur æternam, cognoscant, & operentur. *Fieri enim non potest* (inquit S. Augustinus) *quodam providentia divina, ut religiosis animis seipsos, & Deum unum, idest veritatem pie, caste, & diligenter quærentibus, invenirent facultas desit* (c). Religio hæc, ut alius dixi, non minus agenda quam credenda imponit: non minus morum quam fidei veritatem amat. Numquid providentia divina in rebus fidei credendis Pyrrhonismum, seu Probabilissimum detestatur; illum vero probat in morum doctrina? Nullus falsæ religionis, tamen reputatæ firmiter veræ, Deus cultum retum habet: & falsam morum honestatem gloriæ præmio donabit? An obtrudes confutera strophæ, non omnium moralium veritatum notitiam ad salutem requiri? Fac aliquam ignorari sine culpa posse. Quid inde? An sine culpa ignorabuntur veritates illæ que frequenter excerceri imperant fidei, spei, caritatis, fraternæ dilectionis officia; que promptæ restitutionis, debitorumque solutionem, & iustitiæ iura impleri mandant: que luxum, pompas vanas, impudicas scenas, ludos, crapulas, voluptates damnant: que ieiunia, poenitentiam, contritionem iubent? Harum ne veritatum, & similium, que ingentibus voluminibus in utramque partem a Casuistis non paucis disputantur, & cuique parti sua faveat pro-

(a) *Epist. xlviii.* (b) *Hom. xlii. in Matth.* (c) *Lib. de quant. anim. cap. xlii.*

probabilitas, inculcata ignorantia erit? Inculcata ignorantia erit, etiam si maius lumen deliberate reiciias; etiam si repudiata maiore veritatis notitia, minori adhaereas, ut quod tibi faveat & lubet, amplectaris? An non tibi hæc ignorantia monstrata apparent?

XV. Sed, ut te fortius urgeam, quoniam difficilior notitia, doctrinæ unius veræ religionis, an doctrinæ morum? Omnia Decalogi mandata, quibus potissimum nititur Moralitas christiana, iuris naturæ sunt, atque humanæ menti quam maxime apta, & consentanea. Omnia fidei mysteria divinitus revelata humani ingenii actum totam excedunt. Nonne igitur longe difficilior est horum mysteriorum quam præfate morum doctrinæ cognitio? Et tamen populi qui in religionis negotio Arii, Nestorii, Dioscori, & aliorum, qui neque eruditione, neque ingenio destituti erant, doctrinam sunt amplexati, periere, nulla ipsis suffragante ignorantia. An æternum non pereunt modo qui Lutheri, Calvini, Socini, aliorumque hæreticorum falsa dogmata de altissimis religionis nostræ arcanis sequuntur? An efficere ignorantia potest ut qui falsæ religioni adherent, salvari valeant? Minime gentium, quemadmodum infra (a) lato calamo demonstrabo. Difficilior ergo quam maxime est unius veræ religionis notitia. Et nihilominus eiusdem ignorantia nocentes homines æternæ subicit damnationi. Facilior, immo facillima est doctrinæ morum cognitio. Eiusdem lumen igitur est super omnium animarum vultum: eius capita summa hæc revocantur: *Quod tibi non vis fieri, alteri non feceris*. Et huius doctrinæ sic pervia ignorantia innoxia erit, culpa vacabit? Damnantur miseri rustici, idiotæ, & montium incolæ Lutherani, undique tenebris circumsepti, qui altissimum Eucharistiæ mysterium, & cetera Romanæ Ecclesiæ excelissima arcana, unamque veram religionem ignorant. Catholici vero, tot divinis subsidiis muniti, & tanta divina luce circumfusi, salvi erunt; tamen unam morum doctrinam obviam, & quam probabiliorẽ evidenter agnoscunt, deliberate respuant? Argumentationem hæc fane tremendam, atque formidandam fuscè exposui in Appendice ad primum Historiæ Probabilissimæ Tomum.

XVI. Quæ ergo præstanda sunt, ut veritatis unica via seligatur? Duo. Primum syrtis, & scopuli, qui te ab inveniendâ veritate abducunt, declinant. At quis nobis scopulos istos patefaciet? Sancta, & Apostolica Romana Sedes eos tibi ostendit voce Alexandri Papæ VII. his verbis: *Sacratissimus D. N. auditur non sine magno animi sui dolore, complures opiniones christiane disciplina relaxatas, & animarum perniciem inferentes, partim antiquas iterum suscitavit, partim noviter prodire; & summam illam luxuriantium ingeniorum licentiam in dies magis excrescere, per quam in rebus ad conscientiam pertinentibus MODUS OPINANDI IRREPSIT ALIENUS OMNINO AB EVANGELICA SIMPLICITATE, SANCTORUMQUE PATRUM DOCTRINA; & quem si pro recta regula fideles in præxi sequerentur, ingens eruptura esset christiane vite corruptela*. Modus hic opinandi a simplicitate evangelica alienus PROBABILISMUS est, quem cum sanctissimo Pontifice universa Gallicana Ecclesia, tamquam omnium vitiorum, malorumque fontem, execratur. Ab hac igitur syrte, ab hoc scopulo innumeris vorticibus circumdato declinandum omnino est. Modus hic opinandi adeo nihil curat veritatem, ut immo id quod ad veritatem propius accedit, respuat: & non modo minorem probabilitatem in concursu maioris, sed vel ipsum probabilitatis spectrum pro conscientie, & humanarum actionum regula amplectitur.

XVI. Dum hæc scribo, ad manus pervenit opus novissimæ Probabilistæ R. P. Benjamin Elbel, ex quo pauca transcribere lubet, ut etiam hinc colligas, qualis sit

(a) *Lib. I. diss. II. cap. xlii.*

modus opinandi quorundam Probabilistarum. „ At quid, inquires, si opinio sit probabiliter duntaxat probabilis, licet bit ne eam præcise sequi? „ Viden gravem, nonabilemque propositionem? Audi responsum, quod exhibet num. 205. „ Et si diffident, inter te Doctores, quibusdam negantibus, aliis vero affirmantibus, „ prout videre licet apud Viva num. 30 ad propositionem 3. e damnatis ab Innoc. „ XI. existimo tamen quod si nomine opinionis probabiliter probabilis intelligatur illa, quæ patet prudenter probabilis (nam probabiliter, & prudenter in præcise sunt synonyma, ait Cardenas) existimo, inquam, cum eodem Cardena, Illung, Tamburno, & aliis pluribus, huiusmodi opinionem abique peccato deducti posse ad præxim: nam eo ipso quod prudenter probabilis supponatur, potest ex principis reflexis concipi resolutio præcise, quod licet eam præcise. Et hanc opinionem, utpote gravium Doctorem, sua probabilitate non careo fatetur Viva. „

XVIII. Obiter, & veluti per trasennam, unum ex tot Probabilissimi vorticibus tibi patefacti, ut evidentius perspectum habeas, modum hunc opinandi, qui per universam Theologiam christianam grassatur, omnium corruptelarum originem esse, ut sanctissimus Pontifex Alexander VII. testatur. Modus hic opinandi in æternæ salutis controversiis primo id quod probabilis verum est, repudiatur; & quod minus probabiliter verum est, atque adeo quod probabiliter falsum est, amplectitur. Post ultra pergit. Opinio, non certe probabilis, sed tantum probabiliter probabilis est optima conscientie tue regula. Cur? Quia est, inquit P. Elbel, graviorum Doctorem. Quinam isti graviores Doctores? Pauci Casuista, damnarum opinionum auctores, & casuum collectores. Nam doctiores Probabilistæ tantam improbant lægitate.

XIX. Ab his itaque Probabilissimi lyrtibus, scopulis, & vorticibus tibi primum omnium cavendum summopere est. Post, ut viam veritatis ingredi valeas, præcedant necessum est iuges preces, christiana humilitas, ardens cognoscendæ veritatis desiderium, patientia in adversis, constantia in periculis. Quoniam, ut illius unde unde profecta oratio est, revertatur, religio nostra credendis, agendisque constet. Hæc duo, si mutuo fuerint sedere copulata, ad cælum te attolent; si eadem separaveris, in orcum præceps rues. Fæderis istius vinculum caritas est, quæ viam inveniendæ veritatis patefacit. Hæc una inextricabiles quæstiones, quibus resera sunt plurium Casuistarum volumina, de vindicta, de odio, de compensatione, de contrariis, de restitutione, de elemosyna, nullo negotio dissolvit. Caritas hæc non alium doctorem, non iudicem alium istarum litium querit, nisi te, quem sic velur inteme alloquitur. Illius, contra quem furis, contendis, lælaque iura clamas, locum occupa. Ex te consilium pete, animumque tuum introspice: & si tu velles iniuriam tibi remitti, debita solvi, iuste tecum agi, cogita idem & alterum velle. Idem igitur alteri præsta quod tibi præstari ab illo velles. Ulterius progredere. In due, quæ caritatem comitantur, virtutes, patientiam, fortitudinem, humilitatem, & ceteras quæ evangelicæ legis perfectionem constituunt. In mentem revoca, apud Deum illum præstantiorem esse qui iacet abjectior, beatiorem illum qui vilior atque contemptior vivit in terris. Recogita, quam lævia reputentur a Christo Domino quæ maximo sunt hominibus in pretio, quamque rapide cuncta fluant, cuncta evanescant. In hac caritatis teholæ edoctæ mulierculæ ipsæ litterarum rudes, ingenio ineptæ, sed Platone doctores, terrena saltitantes, despiciant habent saltum, superbiam, divitiis, voluptates, aliaque id genus præstigia. Unde ergo, inquis, de morum integritate tam pugnantem quæstiones? Ex evangelicæ doctrinæ neglectu, ex perturbatis animi affectionibus, vanisque cupiditatibus. Ex his utique immensa illa quæstionum nubes, & dissertationum tenebræ coalescunt. Evangelicæ luce hominum mentibus asfulgente, dissolveretur confestim tanta caligo. At, quia homines magis tenebras istas quam lucem illam amore prosequuntur, animumque coercere a mundi illecebris resugunt; idcirco ad casuisticum Scepticismum conflunt, ut hic suo opinandi modo eos

delicias inter & blandimenta in cælum effrat; illoque Casuista turmatim advenit a quibus mollius & blandimenta tractantur. Quid? Audes ergo Casuistarum lectionem dissuadere, & veluti in contemptum adjuvere? Abbit. Casuista omnes debito honoris officio colo; suspicioque, ut sæpius dixi. Illorum tantum opinandi modum cum Alexandro VII. univesta Ecclesia Gallicana, & gravioribus totius Romanæ Ecclesiæ Theologis exulare a christiana morum Theologia vehementer cupio. Moralistas qui sanam doctrinam, divinis Scripturis, & Patribus conformem, propugnant, legendos assero. At illorum Casuistarum qui oppositis de eadem re sententias auferendas proponunt, sicut Probabilissimi delibutas, lectionem dissuadeo. Hanc opinandi rationem falsam esse, perniciosamque animarum salutis, ego evidenter, præfata auctoritate fultus, iudico. Numquid quod falsum, quod perniciosum firmiter arbitror, lectoribus dissuadere mihi non licet? Immo an omni lege ad id præstantiam non urgeor? Carpent adversarii meum antecedens; evincant illud falsum esse; & tum consequens redarguere iure poterunt. At, illo concessio, falso & immerito consensurum meum criminantur; seque a recta ratiocinatione alienos profus declarant.

XX. Habes ergo, unde veram & fidei, & morum doctrinam dignoscere, si sincere velis, possis. Quæ hic obiter delibavi, fultus alibi exponam. Nunc pauca adlicere lubet ex doctissimo Iesuita P. Michaelæ Elizalde, qui similiter te altius monet ut caveas a modo opinandi probabilistico, si canere cum David cupis, *Viam veritatis elegi*. Hæc autem scribit Elizalde. „ In universa itaque doctrina morum nihil videtur tam largum, atque Confessoris, & Consultoris adeo commodum, & expectandum, quam quod iuxta probabilia contradictoria, & iuxta opiniones omnes sive æque, sive magis, sive minus probabiles, quam nihil opinando, & contra etiam opinando, & responsa dare, & sacramenta administrare valeant. „ Hanc unam lectionem brevi addiscunt, & Theologia ipsius rudes, & incipientes etiam, & incivnes quique. Inde rursus a labore multum libris incumbendi, & casus per se examinandi, quod incunctissimum est, liberatur. Inde rursus vix quod liber idoneus non esse videtur aut resolvendis casibus, aut sacramentis administrandis: abundat enim ætas libris Collectorum moralium, apud quos facile & opinioribus, & Auctores graves legant. Ex tot deinde contrariis opinionibus, quod etiam maxime homo appetit, placere omnibus possumus in restitutionibus, in solutionibus, in conscientibus, in contrariis, in elemosyna, in ieiunio, in parvitatibus, in bello, & in pace; & quando inter potestates ipsas lis est. „

„ Sed, unde magis timendum est, zelus etiam prætexitur: nam offendicula, dicent, apponimus salutem animarum, perplexitates inducimus, sacramentorum administrationem difficiliorem reddimus, numerum aptorum ministrorum minuis, terrorem nimium incutimus, & quod summum est, addendo peccata, id contra sanguinem Salvatoris effusimus, quod pauciores salventur. „

XXI. Deinde post relata & Patrum, & potissimum Alexandri VII. adversus modum opinandi cum Evangelio pugnantem, testimonia, sic pergit. „ Hæc mens, hæc sententia Romani Pontificis, quem in fidei, morumque doctrina, quam proponit fidei delibus, errare non posse, certa profus, & per necessaria Theologia est: illis proinde resistentibus, si qui essent, non obtemperandum, sed relictandum. . . . [Vix sane nunc sunt nobis, ita vel ita opinantibus, plures, vel pauciores salvari.] „ Optandum utique foret quod salvi fierent omnes; at nemo, ait Augustinus, optando facit ut verum sit quod verum non est. „

„ Quinimo non Romani solum Pontificis, totius pene mundi est ea de relaxatione doctrinæ morum persuasio. Nemo hominum, hæc saltem ætate, de rigore doctrinæ conquestus est: largioris dolent universi. Hoc quadraginta quinque læzæ opinionibus proscriptæ, hoc ipsorum sacrorum Ordinum iuxta sanctiones contestan-

49 tur. Lis plane, ut ante tactum est, exarsit inter partes de doctrina morum relata. Factum utraque pars concessisse videtur, sed utra in causa fuerit, litigatur; cuius rei locuples testis est *Amadeus*, etiam ipse prohibitus. Neutra itaque partium sibi vult tribui quod laxatum fuerit. Hoc ergo quod coram, & in conspectu hominum nemo vult sibi tribui, sed erubescit, quis iam bonum esse clam mustitare audeat? Atque quae inde nos displicemus, quod summe, ut decretum (*Alex. VII.*) loquitur, luxuriantium ingeniorum licentia in dies magis excreverit obstitamus viribus omnibus.

De Probabilissimo autem in specie idem fel. recor. *Alex. VII.* Magistro Generali Ordinis Prædicatorum, Iulio Mercuro teste, ut his Probabilibus restringendis curam omnem adhiberet, iniunxit, atque, ipso Magistro generali adhortante, *Mercurus* ipse, *Baronius*, & *Gonet* adversus illa scripserunt. *Mutius Vitellus*, *Iesuchius Societatis Iesu Præpositus* & ipse generalis ad superiores quidem scripsit, ut caverent diligenter ne sui in delectu opinionum ea norma uterentur. *Tueri quis potest. Probabilis est. Auctore non caret (a).*

XXII. Uberius forte quam par erat, me disputasse, iniquent aliqui. Verum, si argumenti gravitatem spectes, plura scitu necessaria paucis perstrinxit. Ut itaque primis respondeant ultima, una est morum doctrina, una est ex tanta opinionum multitudine circa mores sententia, quæ te ad patriam ducit. Huc recidunt omnia. Hæc est veritas, adeo fulgentia, adeo certa ut eam omnium hominum cogitationes loco dimovere suo neque tantillum valeant.

C A P U T III.

De stilo scribende.

T H E O L O G I E C H R I S T I A N Æ.

I TA sunt homines natura comparati, ut nequeant, quemadmodum angelici spiritus, mutua illam, suavemque veritatum communicationem, absque fibilium instrumentorum, scripturarum nempe, & vocum, quæ ordine certo dispositæ stilum formant, beneficio alere, atque fovere. Stilus iste species quædam externa est, & vestis, sub qua vivendam se veritas exhibet: & in humanam prodit societatem. Suis cuique stilus, non secus ac vox, gressus, risus, vultus, gestus, quem perficere quidem, haudquaquam tamen immutare artis industria valet. Ad stilum pertinet veris coloribus, sùco posito, rerum imagines referre, & legentium oculis obicere. Hinc aliquando altior, & sublimior asurgit: interdum concitatus, ac vehemens ad arguendum, ad incæpandum irruit: interdum blandus & lenis ad docendum, & suadendum incedit, iuxta rerum, de quibus disputatur, varietatem.

II. Plurium sententia est, divinam nostram Theologiam orationis cultum fastidire, atque respuere, quod intimo fulgore, & nativa maiestate resplendens adscitito ornamento non egeat. Quorum sane opinio non minus absona est quam si gravem nohilemque matronam sordida luteolentiaque veste induendam contendere. Meretricium hæc, fucatumque, non sincerum, sibi que consentaneum ornatum designatur. Sic quoque Theologia nostra vanam quamdam superbilloquentiam, implicatos verborum circuitus, translationes longius quasitas, inanes Rethorum flosculos, tragicos cothurnos, atque fucati eloquii lenocinia contemnit, & execratur, at vendicat sibi gra.

(a) Lib. I. q. 1. §. 3.

grave illud, perspicuum, nitidumque scribendi genus quod suæ altissimæ dignitati respondeat, quoque facilius sublimis suas veritates intelligendas, meditandasque hominum mentibus repræsentet.

III. Fæta hæc cum sint, iure mihi improprium præsentio, cur scribendæ Theologiae provinciam susceperim? Quibus hoc est responsum: *Video meliora, probare, deteriora sequor.* Non est ilium meum duplicere, in eoque non paucos deprehendere naves, quos ne evitarem, plurima sane in causa fuerunt. Nam præter intelluctus exiguamque conciones triginta circiter annorum intervallo in præcipuis Italæ urbibus habite, itinera frequentia, & longa, atque alia plura maiorem maioremque ætatis partem sibi vindicantur, paucosque huic operi perficiendo ab occupationibus vacuos annos concessere. Tamen utinam non aliis abundaret malis stilus meus, nisi quod frequenter serpat humi, careatque concinna verborum dispositio, simili semper tenore, ceterisque dotibus. Eset id quidem ferendum malum, modo saltem perspicuitate præstaret, quæ ab omnibus primo ac principe loco consideratur. In id vero aliquam dedi operam: an sim assecutus, aliorum esto iudicium. Id in mea scribendi forma aliqui reprehendant, quod digressionum frequentia lectores detineam. Si ego scripta mea vendicare ab omni cenura vellem, fatuus nedum imprudens plane forem. Illud tamen mihi iure postulare videor, ut qua libertate alii meam scribendi rationem vellent, eadem ego reponere valeam, plures illorum qui stilum præcipuum passim crepant, optimi stili formam ignorare, & rudem, huicam, strigolamque orationem cum Artificio confundere. Illud in controversiis dispiciendis primum omnium spectandum, num argumentum quod est in manibus, pleno in summe constitutum; num pressio, solidoque ratiocinio confirmatum sub eo aspectu proponatur quo facilius in lectorum animos veritatem inducat; num omni ex parte ita urgatur, ut nulla ad effugium latebra adversario ad incitas redactio pateat. Aliquid mihi hocce in genere donare nec adversarii dedignantur. Si postea severi ratiocini expleto officio, digredi aliquantisper e via, & alia pro re nata ad ornatum, ad lectoris solamen adicere quis velit, cur improbanda, dummodo utilia lectoribus fuerint, tamen ad Dialcticæ rigorem exacta omnino non sint? Morosi censores hæc prætereant, eaque mediocri ingenio instructis lectoribus pro quibus scribuntur, relinquunt. Recogitent præterea delicatuli homines in libris apologeticis declinari vix posse sine repetitionis vitium, quod idem argumentum pluries retractetur, & eadem sæpe reçoquantur crambes; sine digressiones, quia frequenter palantes adversarios insequi oporteat. Tandem adicio me ex iis præcipue libris profecisse qui rerum copia abundant, & eiusmodi libros ad communem sapere palatum, illisque solis displicere qui propria dumtaxat magno habent in pretio. Ex ossibus aridis, tamen concinne dispositis, nullus exprimi succus valet: ex alia parte, moles indigesta confundit, & opprimit. Extrema igitur vitanda. At quis ita temperare scriptionem suam poterit, ut nec orationis fecitas & sterilitas, nec sententiarum abundantia, & sermonis vehementia displiceat? Stultitia laboraret qui id sibi induceret in animum. Si plura hæc de re cupis, leges M. Tullii Christianorum, *Ludovicum dico Granatesem in sua Reithor.* & in *Præfat. ad conciones.* Interim ego cum S. Hieronymo *Præfat. ad Daniel.* dicam: *Præsentium iudicis oblatrantium non satis moveor: qui in utramque partem aut amore labuntur, aut odio.* Prudentum vero non oblatrantium, sed admonentium iudicia & magno in pretio habeo, & summa prosequor veneratione.

IV. Verum enim vero, ut quod sentio, ingenuè fatear, sicut hominum in stilum meum maledicta, convicia, & censuras parvipendo; ita & contrario illud valde me torquet atque perterrefacit, quod divinam persentisco oburgationem. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum per os tuum? (a)* Hoc mihi, peccata mea & multa, & gravia memoria repenti, terrorem incutit

gravissimum, & cor amaritudine amarissima, vultumque confusione replet inenarrabili. At propterea ne a laxioris Ethices portentis insectandis, atque pro virili labefactandis abstinere? Absit, reponit S. Augustinus. *Prohibet ergo predicator peccatores? Et ubi est illud: Quae dicunt, facite; quae autem faciunt, facere nolite? Ubi est illud: Sive veritate, sive occasione Christus annuncietur? Sed haec dicta sunt, ut timeant qui audiunt, a quocumque audiant, non ut securi sint qui dicunt bona, & faciunt mala. Modo ergo, fratres, vos securi estis: si bona auditis, Deum auditis, per quemlibet audistis. Quam solari haec Augustini doctrina lectores, auditoresque valet, tam me scribentem, & docentem confundere, & humiliare efficacius debet.*

V. Stilis quo homines alloquimur, aut cum hominibus disputamus, sive voce, sive scripto, lenis, blandus, & mansuetus sit oportet, ut iurgia, & ira mutuae declinentur. Homo natura sua, peccato origini fauciata, superbia laborat. Quare mutuae infirmitatis ratio habenda magnopere est, & alter alterius onera portare debemus: Hominis corrigendi spectari indoles quoque debet. Leni sermone communitur homines lucriunt. Sunt tamen hominum monstra, quae non nisi malleo cervicis submitunt. Distinguenda quoque est privata, & publica correctionis ratio. Illa blandior, haec severior esse debet. Paulus in faciem Cephae resistit, quia reprehensibilis erat. *Dixi Cephae coram omnibus: Si tu, cum Iudeus sis &c. (b)*. Hac tempestate vix humones similes ferrent reprehensionem, quam humiliter sustinuit Princeps Apostolorum. Stilis quo non homines viventes alloquimur, aut cum istis disputamus, sed defunctorum virorum aberrationes refellimus, fortis & vehementis sit necessum est. Sunt hi extra invidiae ictus, & irascendi pericula. Excusanda utique illorum intentio, praesentia eorum bona voluntas, & eorumdem honori consulendum est. Ceterum plaris facienda est vivitium hominum salus aeterna, providendumque, ne pravis defunctorum opinionibus decepti fratres nostri pereant. Quare ille adhibendus stilis est qui efficacius lectores dormientes excitet, eorum aures vellicet, & validius ad deridendos, detestandosque errores conducatur, ut mox suis demonstrabo.

C A P U T I V.

Quodnam stili genus in morum Theologiae conscribenda adhibendum? Pacatum ne, & placidum, an acre, & vehemens?

I. Problema solutione difficillimum, utilitate ingens, scitu necessarium aggredior enucleandum. Longior fortasse aliquibus videbitur hac de re disputatio; sed cum rationes perceperint, quae ad hoc me pertractandum argumentum impulserunt, spero fore ut consilium, laboremque meum non sint improbatum. Verum ad id quod instat. Quamquam tot stili, quot homines distinguantur, ii tamen ad duo genera in morum tradenda doctrina possunt revocari: quorum unum pacatum, & lenis, alterum concitatum, ac vehemens dicatur. Homines natura mansueti, placidi, conniventes, politici, primum semper usurpant, & usurpandum persuadent; viri fortes, strenui, iracundi secundum adhibent semper, & adhibendum inculcant. Sed quae illi, ac isti egregie falluntur. Quoniam non ab indolis conditione, sed ab argumenti tractandi qualitate repetenda est stili adhibendi forma.

II. Quemadmodum enim variaz animorum inclinationes, cordisque affectus, non modo doctrinae vim extenuant, sed veritatem ipsam corrumpunt, & pulchra ut foeda, mala ut bona, & bona ut mala referunt; ita quoque stilum ipsum aut con-

(a) *Psal. xlix.*(b) *Ad Galat. 11.*

stitutum, tumidum, & furentem; aut placidum, inertentum, demissum, languidumque efficiunt. Itaque primum omnium diligentia summa comprimendi sunt naturae impetus, coercendae, quoad fieri potest, inclinationes, & sola doctrinae tradenda conditio sub examen inducenda est, ut eidem aptior, magisque consentanea stili formam deligatur. Viri prudentes, eruditi, doctique in solius veritatis nativum vultum, & in sola rationum momenta, quae mentem imbunt, oculos intendunt, ipse verbo- rum ornameto, figuratumque apparatus quo res proponuntur. At quot sunt hi, qui deposito partium studio, praedictis abiectis omnibus, qui anticipationibus consuetudinis, educationis, amoris propriae libertatis, & gloriae vacui ad veritatem investigandam accedant? Paucissimi sane, & rari admodum. Contra vero frementissimi plurimique sunt qui eiusmodi praestigis obduci in litterarum certamen descendunt. Caligantibus hominum istorum oculis lux veritatis parum resplendet: sola, & nuda ratio exiles impareque vires apud istos habet. Ad horum animos devinciendos, insectendosque, secundum divini luminis auxilium, exquisita arte, industria summa, & tota orationis vi, stilique efficacitate opus esse, nemo prudens ibit inficius.

III. Illud nunc perquirendum diligenter manet, quae sit christiana Theologiae indoles; quinam illius hostes, quibuscumq; dimicandum est; quae superanda impedimenta, quae removenda obstacula, quae insidiae, quae fraudes, quae sophismata detegenda. Quibus omnibus serio matureque expensis, compertum fiet quo illa stilo munita, & quibus dicendi praesidiis roborata prodire debeat ad hostes suos certo profigandos. Haec omnia perspicue mihi sunt exponenda.

IV. Et primum omnium extrema fugienda quam diligentissime vult. Nihil frequentius ore hominum circumfertur, quam extrema in quocumque negotio vitanda esse; at nihil difficilius quam, ubinam haec extrema reperiantur, qui sint eorum limites, quoniam via media ab utriusque distans, patefacere. Et, ut de re nostra differamus, quis valeat aut iusta gravitatis, congruae asperitatis, honeste leporis; aut contra, moderatae lenitatis, mansuetae reargutionis, benignaeque increpationis confinia praescribere? Illi quibus obtrigit natura mitis, tardum ingenium, delicatum palatum, orationem validam, concitatum, vehementem, ut amarulentam, mordacem, contumeliosam saltidiant. E contrario qui severiore indole, inaequo temperamento constituti sunt, vel ipsa asperiora, & inurbana, lenia reputant, & blanda. Morosis, melancholicis, tristitia indulgentibus nihil aridit: aspera, & blanda, acris & lenia ipsi aequo modo displicent. Scurrilia cum urbana festivitate confundunt: iustam reargutionem loco convicii, & improprii habent. Quis itaque hominum moderati stili aequissimos terminos circumscribet? Una sola ad tam occultos scopulos, frequentes syrtes, & vorlices declinandis regula mihi occurrit; cavendum nempe, temperandumque a quocumque verbo contumelioso, aspero, inurbano, &, si placet etiam, minus honorifico adversus homines quorum opiniones refellimus: quin eos arbitror cum honore semper suscipiendos, in bonam partem eorumdem interperandum intentionem, & quoad fieri potest, excusandum.

V. Quibus constitutis, ad id quod proposui, demonstrandum accedo. Et ut perspicue id praestem, duo in christiana Theologiae Scriptore considero, quae stili possunt diversitatem. Interpretatur ille primum revelata mysteria, quibus imbuendae sunt hominum mentes; & implenda mandata exponit, quibus hominum voluntates, moresque informantur. Dum haec scribit, aequabili, gravi, mitissimo, &, quatenus cuique datum est, celesti auctoritate persulo stilo utatur fas est. Utro fateatur & nos haec omnia quae in mente sola imbuenda subsistunt, presse, atque praecite, & ad vivum omnibus relectatis exponi debere. Nihil hic concitationis, nihil declamationis, nihil asperitatis esse debet; sed omnia suavitatis plena, plena omnia benignitatis. Deinde ad Theologum spectat praefata omnia ab erroribus, opinionumque pravitate